

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І ТЕНДЕНЦІЇ

Хрипко Інна, Андрєєва Олена

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Аннотация

В статье на основе анализа научно-методической литературы определено проблемное поле реализации гендерного подхода к обучению и воспитанию молодого поколения и значимость гендерного воспитания как необходимого компонента успешной социальной адаптации молодежи и обеспечения наиболее полной самореализации их как личностей в различных сферах общественной жизни. Проанализированные работы многочисленных ученых, свидетельствуют о необходимости внесения изменений в процесс физического воспитания с учетом требований настоящего, а именно о распределении детей не только по их биологической принадлежности, но и с учетом их гендерных особенностей. Целью является исследование современного состояния и тенденции развития научных разработок по проблеме внедрения гендерного подхода в физическом воспитании учащейся молодежи. Для достижения цели были использованы следующие методы исследования: анализ научно-методической литературы и документальных материалов, компаративный анализ, социологические методы исследования, экспертная оценка, методы математической статистики. В ходе проведенного исследования, на основе опроса учите-

лей физической культуры, было установлено важность и место гендерного воспитания в формировании личности школьников в условиях общеобразовательной школы. По согласованному мнению экспертов, определены основные направления внедрения гендерного воспитания в образовательном процессе учащейся молодежи и определены педагогические условия внедрения гендерного подхода в физическом воспитании школьников, определена роль и место физического воспитания в формировании физической культуры личности.

Ключевые слова: физическое воспитание, гендерный подход, учащаяся молодежь, физическая культура личности.

Annotations

In the article, based on the analysis of scientific and methodological literature, the problem field of the implementation of the gender approach to the education and upbringing of the young generation and the importance of gender education as a necessary component of successful social adaptation of youth and ensuring their full self-realization as individuals in various spheres of public life is determined. There were analyzed a lot of studies of numerous scientists, that testify to the necessity of making changes to the process of physical education tak-

ing into account the requirements of present time, namely, the distribution of children not only after their biological affiliation but also taking into account their gender characteristics. The aim is research the current state and progress of scientific developments trend on issue of introducing a gender approach in the physical education of student's young people. To achieve the goal, the following research methods were used: analysis of scientific and methodological literature and documentary material, comparative analysis, sociological research methods, expert evaluation, methods of mathematical statistics. In the course of the research, based on the survey of teachers of physical culture, the importance and place of gender education in the formation of the personality of students in the conditions of a secondary school was established. According to the agreed opinion of experts, the main directions of the introduction of gender education in the educational process of pupils' youth and the pedagogical terms of the implementation of the gender approach in physical education of pupils are determined, the role and place of physical education are certain in the formation of the physical culture of the person.

Keywords: physical education, gender approach, student's young people, physical culture of personality

Постановка проблеми. У сьогочасних умовах для України особливого значення набуває питання реалізації гендерного підходу до навчання й виховання молодого покоління. Сучасна система фізичного виховання заснована на широкому використанні наукових досягнень не тільки в сфері соціальних, педагогічних і природничих наук, а й низки спеціальних дисциплін, що відносяться до фізичної культури і спорту. Все більшого розмаху набуває пошук найбільш ефективних методів занять відповідно до вікових, статевих та індивідуальних особливостей людей [1, 3, 11]. У такій ситуації зростає значущість гендерного виховання як необхідного компонента успішної соціальної адаптації молоді. В контексті розширення євроінтеграційного простору воно виступає важливим чинником формування гендерної культури хлопців і дівчат й забезпечення найповнішої самореалізації їх як особистостей у різних сферах суспільного життя. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, позитивна практика використання гендерної складової в різних галузях знань підтверджують доцільність включення гендерного підходу до освіти в цілому та до організації навчально-виховного процесу з фізичного виховання зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Упродовж останнього десятиріччя у вітчизняній науці значно активізувалися дослідження з гендерної проблематики. Так, Т.Ю. Круцевич, М.О. Захарченко досліджувалися особливості гендерного підходу в процесі занять з фізичного виховання школярів. Науковцями встановлено, що «гендерний підхід у фізичному вихованні виступає як можливість розширення життєвого простору, індивідуальних здібностей і задатків кожної дитини, що в подальшому сприятиме більшому залученню учнівської молоді до занять з фізичної

культури та зростанню здорової нації» [5].

О.О. Біліченко [2] визначено значущі фактори, що впливають на мотивацію до занять фізичною активністю студентів, до яких належать: життєві цінності, сенсожиттєві орієнтації, здатність до самоуправління, організаційні основи фізичного виховання у закладах вищої освіти, що мають різну ієрархію; виявлено гендерні особливості ознак психологічної статі у студенток, які займаються спортом, що проявляється у наявності 50 % маскулінних ознак, що не впливає на прояв фемінних якостей, яких у них більше ніж у дівчат, що не займаються спортом. Автором розширено результати дослідження про гендерні особливості захоплення дівчат та юнаків, які займаються або не займаються спортом, доповнено уявлення про вплив соціальних умов на прояв маскулінності, фемінності та андрогінності на підставі факту збільшення відсотку студентів з андрогінними властивостями від курсу до курсу, що свідчить про їх більшу адаптованість до умов навчання у закладі вищої освіти.

О.Ю. Марченко [9] здійснено аналіз результатів дослідження, яке стосується гендерних відмінностей школярів у ставленні до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Дослідниця наголошує, що задля формування певної стратегії залучення учнівської молоді до систематичних занять фізичною культурою, їх ставлення до рухової активності, необхідно враховувати не тільки фізіологічні та морфофункціональні особливості школярів, але і гендерні відмінності, вивчаючи інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації у сфері фізичної культури, впроваджуючи гендерний підхід у процес шкільного фізичного виховання.

О.С. Іщенко [6] представлено обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують формування ціннісних орієнтацій під-

літків на основі мотивації до занять фізичною культурою і спортом. Розглянуто підходи до оцінки теоретичних знань з предмета «Фізична культура» дітей середнього шкільного віку, визначено їх рівень у учнів 6-9 класів і дана кількісна оцінка теоретичних знань відповідно до сучасної програми з предмету «Фізична культура». Проаналізовано адекватність контрольних нормативів рівням компетентності учнів їх показникам вікового розвитку фізичних якостей. Визначено позитивний ефект від організаційно-методичних заходів, що об'єднують навчально-виховну роботу всіх ланок кадрового забезпечення фізичного виховання в школі. Виділено чинники, що впливають на ціннісні орієнтації підлітків та визначено умови ефективного формування мотивації школярів.

Результати досліджень М.М. Сاینчука [10] свідчать про необхідність врахування гендерного підходу до формування фізичної культури учнівської молоді. Аксіо-настова старшокласників на потенціал фізичної культури розглядається автором в дискурсі культурологічних ціннісних орієнтацій. Дослідження полягало в аналізі дієвих кроків, спрямованих на поліпшення культурологічної цінності фізичної культури в освітньому просторі. З урахуванням гендерного підходу установлено реальні дії учнів старших класів у напрямку здоров'язбереження.

О.В. Фащук [12] досліджено особливості ставлення підлітків до уроку фізичної культури з урахуванням гендерної ідентифікації. О.І. Шиян, О.В. Фащук [13] обґрунтували актуальність дослідження проблеми існування гендерних стереотипів і дисбалансу у фізичному вихованні підлітків.

Дослідження, проведені І.В. Євстігнєвою [4] акцентують на необхідності упровадження в загальноосвітніх навчальних закла-

дах гендерного виховання, спрямованого на врахування вікових і статевих особливостей фізичного розвитку та фізичної підготовки підлітків як основи формування інтересу до занять фізичною культурою. Дослідниця підкреслює, що важливу роль у вирішенні нагальних проблем гендерного виховання учнів основної школи відіграють уроки фізичної культури, які за умови підвищення якості, ефективності й доступності фізкультурної освіти, змін у змісті програмного матеріалу з фізичної культури, організації навчально-виховного процесу, диференціації та індивідуалізації вибору засобів і методів навчання й виховання більшою мірою б ураховували інтереси, схильності й здібності учнів різної статі, що загалом стимулює кожен особистість на цілеспрямоване підвищення рівня свого здоров'я та фізичної підготовки в контексті гендерної соціалізації школярів.

На думку науковців Т.Ю. Круцевич, О.Ю. Марченко, Т.В. Імас, [8] у фізичному вихованні дітей та молоді потрібно застосовувати не лише біологічний підхід, що ґрунтується на статевому диморфізмі, який обумовлює диференціювання фізичних навантажень і нормативів фізичної підготовленості, а й гендерний підхід, який припускає, що різниця в поведінці, сприйнятті, ціннісних орієнтацій чоловіків і жінок визначається не стільки фізіологічними особливостями, скільки соціалізаційними механізмами, вихованням і культурними традиціями регіону проживання.

Проте, дослідження, проведене Л.О. Ковальчук [7] засвідчило, що гендерне виховання досі не набуло належного поширення у закладах середньої освіти України, його елементи не введені до більшості навчальних предметів. Важливі аспекти гендерного виховання у початковій та основній школах ще не стали обов'язковими компонентами

шкільних програм, його здійснення багато в чому залежить від ініціативи самих учителів. Вивчення гендерних аспектів фізичного виховання учнівської молоді дає можливість з'ясувати ієрархію її суб'єктивних цінностей, прогнозувати майбутні життєві практики, глибше пізнати вікову та культурну специфіку засвоєння молодими людьми гендерних пріоритетів. Саме тому в європейському освітньому просторі здійснюються ефективні крос-культурні дослідження проблем гендерної соціалізації та гендерного виховання. Поліаспектне вивчення найкращих зразків зарубіжного досвіду, нагромадженого у цій сфері, сприятиме інтенсивнішій реалізації гендерного підходу в вітчизняну систему фізичного виховання, яка в Україні з різних причин розгортається надто повільно.

В той же час необхідно наголосити, що в багатьох країнах Європейського союзу накопичений багатогранний досвід гендерного виховання учнівської молоді [14]. Він дав змогу науковцям сформулювати теоретично обґрунтовані рекомендації, що стосуються реалізації гендерного підходу у національній освітній системі. Дослідження виконано відповідно до теми «Історичні та організаційно-методичні засади формування гендерного підходу у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді» (номер держреєстрації 0117U002386).

Мета дослідження – дослідити сучасний стан і тенденції розвитку наукових досліджень з проблем гендерного підходу у фізичному вихованні учнівської молоді.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури і документальних матеріалів, компаративний аналіз, соціологічні методи дослідження, експертне оціню-

вання, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Результати опитування вчителів фізичної культури щодо важливості та ролі гендерного виховання у формуванні особистості школярів в умовах загальноосвітньої школи засвідчують консолідовану думку респондентів з цього питання. Сучасні пріоритети у вихованні хлопців і дівчат полягають не в закріпленні жорстких стандартів маскуліності і фемінності, а у вивченні потенціалу, партнерських взаємин між ними, вихованні людського в жінці і чоловікові, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності. На думку респондентів важливість гендерного виховання обумовлюється низкою об'єктивних чинників, основними з яких є – реальні трансформації гендерних стосунків у сучасному українському суспільстві; злам традиційної системи поляризації жіночих і чоловічих соціальних ролей, їхнє зближення, переосмислення ролі та місця жінки у різних сферах суспільної діяльності; необхідність вивчення основ гендерних знань в системі освіти. Проте впровадження гендерного підходу до формування особистості в процесі навчання в загальноосвітньому навчальному закладі лімітується низкою чинників. Зокрема, як показує вивчення досвіду, у навчальних закладах гендерне виховання відбувається стихійно, практично запроваджується жорсткий традиційний підхід у формуванні статево-рольових стереотипів, стереотипів самосприйняття та самооцінки особистості дитини лише за статевою ознакою, у змісті виховання недостатньо присутній гендерний компонент та його методичне забезпечення. При цьому вчителі і навчальна програма підсилюють не тільки гендерні відмінності, але і нерівність, яка супроводжує і формує ці відмінності. Засобом впрова-

дження гендерного виховання в навчально-виховну діяльність є включення в освітній процес гендерної складової та застосування особистісно зорієнтованого підходу у взаємодії вчителів та учнів. На думку експертів, результативність гендерної освіти залежить від сукупності педагогічних умов її реалізації у навчальному процесі. Особливо значущим використання гендерного підходу є серед учнів середньої та старшої школи, оскільки у віковому плані формування гендерної культури особистості набуває особливої значущості в підлітковому та старшому шкільному віці, коли відбувається перебудова всієї системи відносин людини з дійсністю, формується світогляд особистості та її уявлення про власне призначення і сенс життя, а ло-

гіка психосоціального розвитку вимагає активного осмислення соціально вироблених способів поведінки. Експертами визначено основні напрями впровадження гендерного виховання у освітній процес школярів (табл. 1).

Під час обробки результатів експертної оцінки щодо основних напрямів впровадження гендерного виховання, які вважаються найбільш ефективними, було встановлено, що перший ранг надано необхідності урахування гендерного підходу при формуванні навчальних програм закладу середньої освіти (середній бал 1,21). Друге місце у рейтингу (середній бал 2,29) посідають додаткові фізкультурно-оздоровчі та спортивні заняття, які дозволяють доповнити та розширити можливості соціалізації дітей шкільного

віку, запропонувати альтернативні підходи традиційним статевим типізованим.

Відповідно до узгодженої думки експертів ($W=0,76$ при $p<0,01$), для того, щоб гендерний підхід у фізичному вихованні став реальністю, необхідними є врахування таких педагогічних умов (табл. 2).

Аналіз результатів експертної оцінки показав, що на гендерне виховання впливають нові форми навчання, в яких відмовляються від муштри, агресії на користь м'якості, делікатності та поваги. Учні, учениці та викладачі є партнерами, які спільно й активно планують зміни, оцінюють якість досягнутого, відкрито обговорюють конфлікти й знаходять засоби їхнього вирішення. Сама організація навчального процесу припускає відкритість і гнучкість, можливість експериментів і альтернативних рішень поряд з традиційними. Ці основні положення будуть враховані при розробці концептуальних і теоретико-методичних засад гендерного підходу до формування фізичної культури особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз спеціальної науково-методичної психолого-педагогічної літератури свідчить про наявність достатньої кількості досліджень, що стосуються впровадження гендерного підходу у процес фізичного виховання дітей, підлітків та молоді. Однак такі дані досить фрагментарні і не координовані, бо, як правило, самі дослідження ведуться за різними методиками, не враховують гендерних підходів до формування фізичної культури особистості. На основі експертного оцінювання визначено основні передумови становлення і розвитку гендерного підходу в освіті дітей, підлітків і молоді до яких відносять: руйнування традиційної системи гендерної стратифікації і різке послаблення поляризації жіночої і чоловічої соціальних ролей, іс-

Таблиця 1

Основні напрями впровадження гендерного виховання у освітньому процесі учнівської молоді

Напрями	Розподіл пріоритетності за рангами		
	$W = 0,80; \chi^2 = 89,75; p < 0,01$		
	Середній бал, \bar{x}	Стандартне відхилення, s	Місце у рейтингу
Включення до навчальної програми загальноосвітньої школи	1,21	0,43	1
Включення у різні напрями виховання, як складову національного, морального, сімейного, фізичного, правового, розумового, трудового	3,43	1,28	4
Формування гендерної культури педагога, пропаганда гендерної просвіти;	3,36	0,84	3
Співпраця освітян і громадських організацій	6,07	1,38	5
Включення у предмети гуманітарного циклу	6,36	1,08	6
Додаткові фізкультурно-оздоровчі та спортивні заняття з доповнення і розширення можливостей соціалізації школярів, альтернативні статево типізованому підходу	2,29	0,61	2

**Результати експертної оцінки щодо педагогічних умов упровадження
гендерного підходу у фізичне виховання учнівської молоді**

Напрями	Розподіл пріоритетності за рангами		
	$W = 0,76; \chi^2 = 54,69; p < 0,01$		
	Середній бал, \bar{x}	Стандартне відхилення, s	Місце у рейтингу
Використання інтерактивних методів навчання, що сприяють гендерному вихованню молоді	6,43	1,22	7
Відповідна законодавчо-нормативна база. Ґрунтовна теоретико-методологічна база	2,14	1,51	1
Формування у педагогів розуміння необхідності гендерного підходу та установка на його реалізацію	2,50	1,87	2
Створення мікро- та макросередовища, спрямованого на гендерну адаптацію учнів основної школи	7,29	0,73	8
Урахування вікових і статевих особливостей хлопців і дівчат основної школи на уроках фізичної культури	5,43	2,47	6
Формування гендерної чутливості вчителів, учнів, батьків в процесі фізичного виховання з метою пом'якшення впливу гендерних стереотипів на суб'єктів навчально-виховного процесу	4,86	1,46	5
Змістовна психолого-педагогічна та методична підготовка педагогів до реалізації гендерного виховання	3,86	1,35	4
Реалізація гендерного підходу в організації особистісно зорієнтованого фізичного виховання	3,50	1,45	3

тотні зміни культурних стереотипів маскуліності й фемінності, які стають менш жорсткими і полярними, більше внутрішньо суперечливими, поєднуючи в собі традиційні риси з новими; більш чіткий має облік різноманітності індивідуальних ситуацій тощо. За погодженої думки експертів визначено основні напрями впровадження гендерного виховання у освітньому процесі учнівської молоді та визначено педагогічні умови впровадження гендерного підходу у фізичне виховання школярів, визначено роль і місце фізичного виховання у формуванні фізичної культури особистості.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у розробці та обґрунтуванні концептуальних і теоретико-методичних засад гендерного підходу до формування фізичної культури особистості та критеріїв її оцінки у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді для підвищення їх фізичного і

духовного здоров'я.

Література

1. Андреева Е.В. Программирование физкультурно-оздоровительных занятий девочек 12-13 лет: Дисс.... канд. наук по физ. воспитанию и спорту (24.00. 02) / Е.В. Андреева – К.: НУФВ-СУ, 2002.
2. Біліченко О.О. Гендерні особливості формування мотивації до занять фізичним вихованням у студентів: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Олена Олександрівна Біліченко; Дніпропетровський ДІФКС. – Дніпропетровськ, 2014. – 22 с.
3. Вихор С.Т. Гендерне виховання: паралелі крізь століття // Наука і сучасність. Наука і сучасність: Зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – К.: Логос, 2003. – Том XLI. – С. 82-90.
4. Євстігнєєва І.В. Гендерне виховання учнів основної школи на уроках фізичної культури : дис. канд. пед. наук : 13.00.7 / І.В. Євстігнєєва. – Луганськ, 2012. – 228 с
5. Захарченко М.О. Гендерні відмінності юнаків та дівчат при виборі фізкультурно-спортивних видів рухової активності / Захарченко М.О., Круцевич Т.Ю. // Актуальні проблеми медико-біологічного забезпечення фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації // Збірник статей IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Харків: ХДАФК, 2018 – С. 259-264
6. Іщенко О.С. Формування мотивації підлітків до занять фізичною культурою в умовах навчально-виховного процесу загальноосвітньої

- школи : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 / Олеся Сергіївна Іщенко ; МОНУ, НУФВСУ. - Київ, 2016. – 22 с.
7. Ковальчук Л.О. Професійна орієнтація учнівської молоді : гендерний аспект : методичні рекомендації для студентів педагогічних навчальних закладів і вчителів загальноосвітніх шкіл / Любов Ковальчук. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 48 с.
 8. Круцевич Т.Ю. Проблема гендеру у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді / Круцевич Т.Ю., Марченко О.Ю., Імас Т. // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – 2015. – № 3 (31) – С. 144-146
 9. Марченко О.Ю. Гендерні відмінності ставлення школярів до фізкультурно-спортивної діяльності // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 10 – С. 41-45.
 10. Саїнчук М. Здоров'я у дискурсі ціннісних орієнтацій учнівської молоді (до проблеми підвищення культурологічної цінності фізичної культури в освітньому просторі) / Микола Саїнчук // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2014. – № 4(18). – С. 10-17.
 11. Самойленко Н.І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра / Н.І. Самойленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів. – 2014. – Вип. 17. – С. 65-68.
 12. Фащук О.В. Гендерні особливості фізичного виховання підлітків : дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02 / О.В. Фащук. – Івано-Франківськ, 2011. – 248 с. 9.
 13. Шиян О.І. Проблеми гендерних стереотипів та дисбалансу у сфері фізичної культури і спорту / О.І. Шиян, О.В. Фащук // Спортивна наука України. – 2012. – № 3. – С. 40-44.
 14. Gender and health in adolescence / editors P.Kolip, B.Schmidth. – Copenhagen: World Health Organization Regional Office for Europe, 2009. – 38 p.

